

Κύρια χαρακτηριστικά της γυμναστικής κίνησης των Φιλανθρωπιστών και του Ludwig Jahn

Βασίλειος Καϊμακάμης, Ηλίας Μπασμπανάς & Δημήτριος Καϊμακάμης

Περίληψη

Οι Φιλανθρωπιστές ήταν κυρίως Γερμανοί παιδαγωγοί, οι οποίοι κατά τον 18ο αιώνα δημιούργησαν και ανέπτυξαν ένα πνευματικό και γυμναστικό ρεύμα. Μάλιστα χρησιμοποίησαν τη γυμναστική, με τον τρόπο που τη χρησιμοποίησαν και οι αρχαίοι Έλληνες, δηλαδή ως μέσο παιδείας. Ήταν οι πρώτοι που χρησιμοποίησαν διάφορα γυμναστικά όργανα, όπως γυμναστικούς ίππους, δοκούς ισορροπίας, σχοινιά αναρρίχησης κτλ. Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν να μελετηθεί αναλυτικά και να αναδειχθεί η άγνωστη μέχρι σήμερα γυμναστική κίνηση των Φιλανθρωπιστών, καθώς και η επίδραση που είχε, τόσο στη γυμναστική κίνηση γενικότερα, αλλά και ειδικότερα στην ενόργανη γυμναστική του Ludwig Jahn. Η μεθοδολογία, μιας και πρόκειται για ιστορική μελέτη, βασίστηκε σε συλλογή αρχικά και σε αναλυτική βιβλιογραφική ανασκόπηση στη συνέχεια, γραπτών πρωτογενών πηγών, όπως για παράδειγμα τα συγγράμματα του GutsMuths, του Vieht και του Jahn, αλλά και σε νεότερη βιβλιογραφία έγκριτων ερευνητών του 19ου και του 20ου αιώνα. Τα αποτελέσματα της βιβλιογραφικής ανασκόπησης, έδειξαν ότι η γυμναστική κίνηση των Φιλανθρωπιστών, με κύριο εκπρόσωπο τον GutsMuths, αποτέλεσε τη σταθερή βάση, πάνω στην οποία στηρίχτηκε στη συνέχεια η γυμναστική κίνηση του Ludwig Jahn. Το συμπέρασμα που προκύπτει από την ανάλυση των δεδομένων, είναι ότι ο τελευταίος, ο οποίος και θεωρείται ο θεμελιωτής του γερμανικού γυμναστικού συστήματος γυμναστικής, αλλά και της ενόργανης γυμναστικής, δεν ήταν ουσιαστικά παρά συνεχιστής της κίνησης των Φιλανθρωπιστών, αλλά με πολύ περισσότερα γυμναστικά όργανα, τα οποία όμως χρησιμοποιήθηκαν και για κάποιο διαφορετικό σκοπό, αφού ο Jahn ενέπλεξε τη γυμναστική κίνηση του με μια πατριωτική και ταυτόχρονα κοινωνικοπολιτική ιδεολογία.

Λέξεις Κλειδιά

Φιλανθρωπιστές, γυμναστικά όργανα, γερμανικό γυμναστικό σύστημα, Ludwig Jahn, GutsMuths

1. Εισαγωγή

Οι Φιλανθρωπιστές κατά τον 18ο αιώνα, ήταν ένα κίνημα Γερμανών κυρίως παιδαγωγών, οι οποίοι στην προσπάθειά τους να συνεισφέρουν στην αγωγή και την παιδεία των νέων της εποχής εκείνης, εισήγαγαν μια νέα γυμναστική κίνηση. Η κίνηση αυτή αντιλαμβανόταν και χρησιμοποιούσε τη γυμναστική και την άσκηση με τον τρόπο που το έκαναν οι αρχαίοι Έλληνες, δηλαδή ως μέσο γενικότερης μόρφωσης και παιδείας. Στα πλαίσια της ανάπτυξης αυτής της κίνησης οι Φιλανθρωπιστές εισήγαγαν για πρώτη φορά κάποια γυμναστικά όργανα όπως γυμναστικούς ίππους, δοκούς ισορροπίας, σχοινιά αναρρίχησης και όργανα αιώρησης και στήριξης.

Μετά τους Φιλανθρωπιστές εμφανίστηκε ο Γερμανός Ludwig Jahn (1778-1852), ο οποίος εξέλιξε τα ήδη υπάρχοντα και εισήγαγε ακόμη περισσότερα όργανα γυμναστικής όπως

όργανα αιώρησης, αναρρίχησης και ισορροπίας. Ο Jahn όμως συνέδεσε τη γυμναστική του κίνηση με μια πατριωτική ιδεολογία έχοντας κοινωνικοπολιτικούς στόχους.

1.1 Περιγραφή του επιστημονικού προβλήματος

Στη σύγχρονη γυμναστική, ο Jahn έχει καθιερωθεί ως ο θεμελιωτής του γερμανικού γυμναστικού συστήματος γυμναστικής, αλλά και της ενόργανης γυμναστικής. Δεν αναφέρεται όμως ότι ο Jahn πήρε πάρα πολλά στοιχεία από τους πρωτοπόρους Φιλανθρωπιστές, κάτι που μπορεί να διαπιστώσει κανείς από τη μελέτη της βιβλιογραφίας (GutsMuths, 1793; Jahn & Eiselen, 1816). Όπως θα φανεί και στη συνέχεια, τα ελατήρια, η φιλοσοφική προσέγγιση και ο σκοπός της γυμναστικής κίνησης του Jahn διέφεραν αρκετά από τη γυμναστική των Φιλανθρωπιστών.

Στην παρούσα εργασία ερευνάται και αναδεικνύεται η άμεση σχέση της γυμναστικής κίνησης και ειδικότερα της ενόργανης γυμναστικής του Jahn με αυτή των Φιλανθρωπιστών, που προηγήθηκαν αυτού, τόσο με τη διδασκαλία, όσο και με τα συγγράμματα τους. Από τα στοιχεία που παρατίθενται στη συνέχεια προκύπτει ότι το μεγαλύτερο μέρος των μορφών ενόργανης γυμναστικής, που συμπεριέλαβε ο Jahn στο διδακτικό, προπονητικό και συγγραφικό του έργο προερχόταν άμεσα από τους Φιλανθρωπιστές, ή είχε τις ρίζες του σ' αυτούς. (GutsMuths, 1793; Jahn & Eiselen, 1816, Vieht, 1895).

1.2 Σκοπός

Σκοπός της εργασίας είναι η μελέτη, καταγραφή και η ανάδειξη των στοιχείων εκείνα που δεν είναι ευρέως γνωστά ή είναι εντελώς άγνωστα μέσα από ιστορικά γεγονότα, όπως αυτά εμφανίζονται διαχρονικά, τα οποία αναμένεται να συμβάλουν στη συμπλήρωση της ιστορίας της Φυσικής Αγωγής. Η ανάδειξη, δηλαδή, της γυμναστικής κίνησης των Φιλανθρωπιστών και κυρίως την επίδραση που άσκησε αυτή στη γυμναστική κίνηση γενικά και την ενόργανη γυμναστική του Jahn ειδικά, και επομένως στη σύγχρονη ενόργανη γυμναστική.

2. Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Η παρούσα μελέτη, έχει ιστορική σημασία για την ενόργανη γυμναστική, καθώς αναφέρεται στην έναρξη των γυμναστικών κινήσεων και την εισαγωγή των πρώτων οργάνων ενόργανης γυμναστικής στη σύγχρονη εποχή. Για να μελετηθεί και να κατανοηθεί καλύτερα η παρούσα προσπάθεια κρίνεται αναγκαία μια αναφορά στους τρεις βασικούς άξονες, που συναποτελούν το όλο θέμα, δηλαδή στους Φιλανθρωπιστές, στο Jahn και στην ενόργανη γυμναστική εκείνης της εποχής.

2.1 Η Γυμναστική κίνηση από τους Φιλανθρωπιστές

Οι Φιλανθρωπιστές ήταν Γερμανοί παιδαγωγοί του 18ου αιώνα, οι οποίοι ίδρυσαν σε διάφορες πόλεις της Γερμανίας και της Ελβετίας πρότυπα σχολεία, τα λεγόμενα «Φιλανθρώπια» με μοντέρνα για την εποχή εκείνη παιδαγωγικά συστήματα (Krüger, 1993; Φωκιανός, 1883; Χρυσάφης, 1965). Εκεί ακολουθώντας το παράδειγμα και τη φιλοσοφία των αρχαίων Ελλήνων, υιοθέτησαν την αρχή της προαγωγής του ανθρώπου ως ολότητα μέσα από την άσκηση και τη γυμναστική (σωματική, ψυχική, πνευματική). Ενέταξαν λοιπόν στο σχολικό πρόγραμμα την άθληση με το όνομα «Gymnastik» (Pahncke, 1983; Schröder, 1996; Χρυσάφης, 1965, 1908).

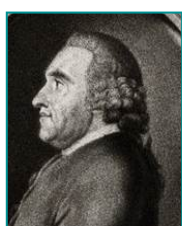
Οι Φιλανθρωπιστές χρησιμοποίησαν όργανα ισορροπίας, αναρρίχησης, εξάρτησης, αιώρησης και στήριξης, τα οποία και αποτελούν τη βάση του αθλήματος της ενόργανης γυμναστικής,

γιατί θεώρησαν ότι τα παιδιά και οι νέοι που εξασκούνταν σε αυτά γινόταν δυνατά και επιδέξια, κάτι που το έχουν διαπιστώσει και σύγχρονοι επιστήμονες (Καϊμακάμης, 2003).

Να σημειωθεί ότι σύμφωνα με τον Krüger (1993), οι άμεσοι προπομποί των παραπάνω παιδαγωγών ήταν κυρίως οι δυο μεγάλοι φιλόσοφοι-παιδαγωγοί του ευρωπαϊκού διαφωτισμού John Lock (1632-1704) και Jean Jacques Rousseau (1712-1778).

Όπως αναφέρει ο Χρυσάφης (1965), οι πρωτοπόροι και κυριότεροι εκπρόσωποι των Φιλανθρωπιστών ήταν ο Basedow, ο Salzmann, ο Vieth και ο GutsMuths (εικόνα 1). Όπως θα φανεί και στη συνέχεια, ο Jahn επηρεάστηκε ιδιαίτερα από το διδακτικό και συγγραφικό έργο των δύο τελευταίων, οι οποίοι κάνουν ιδιαίτερη αναφορά και σε μορφές ενόργανης γυμναστικής.

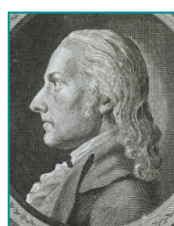
Εικόνα 1. Οι κυριότεροι εκπρόσωποι των Φιλανθρωπιστών.

GutsMuths

Basedow

Vieth

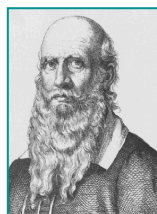
Saltzman.

Πηγές: Pahncke (1983, σ. 12-15) & Schröder (1996, σ. 24).

2.2 Η Γυμναστική κίνηση από το Friedrich Ludwig Jahn

Ο Friedrich Ludwig Jahn (εικόνα 2) γεννήθηκε το 1778 και πέθανε το 1852. Αρχικά σπούδασε θεολογία, αλλά στη συνέχεια ανέπτυξε ένα γυμναστικό ρεύμα με κοινωνικοπολιτικές προεκτάσεις και ως σήμερα θεωρείται θεμελιωτής του γερμανικού γυμναστικού συστήματος, και της ενόργανης γυμναστικής (Γιάτσης, 1998; Gasch, 1920; Krüger, 1993; Μουρατίδης, 2009; Φωκιανός, 1883).

Εικόνα 2. Friedrich Ludwig Jahn, ο θεωρούμενος θεμελιωτής της ενόργανης γυμναστικής

Πηγή: Pahncke (1983, σ. 18).

Αρχισε τη διδακτική του σταδιοδρομία σε σχολείο του Βερολίνου, όπου έξω από την πόλη και μέσα σ' ένα μικρό δάσος, άνοιξε το 1811 το πρώτο υπαίθριο και δημόσιο γυμναστήριο, το οποίο εξοπλίστηκε με πολλά όργανα αιώρησης, αναρρίχησης, ισορροπίας, γυμναστικούς ίππους και εγκαταστάσεις άλλων αθλημάτων (Gasch, 1920; Götze & Zeume, 1989). Εκεί μπήκαν τα θεμέλια της αθλητικής και ιδεολογικής κίνησης του Jahn και του γερμανικού γυμναστικού συστήματος γενικότερα, που έμελλε να εξελιχθεί και να παίξει κυρίαρχο ρόλο όχι μόνο στα κοινωνικοπολιτικά και αθλητικά δρώμενα του γερμανικού έθνους, αλλά σχεδόν ολόκληρου του κόσμου (Κουλούρη, 1997; Temme, 2000).

Το γεγονός ότι στα επόμενα επτά χρόνια ιδρύθηκαν σε άλλες 52 πόλεις παρόμοια γυμναστικά κέντρα, δείχνει την απήχηση που είχε στο γερμανικό λαό αυτή η γυμναστική κίνηση, η οποία αργότερα οργανώθηκε σε χιλιάδες γυμναστικούς συλλόγους στους οποίους συμμετείχαν εκατομμύρια μέλη (Μουρατίδης, 1992). Τα πραγματικά αίτια που προκάλεσαν την παραπάνω κίνηση ήταν το γυμναστικό ρεύμα των Φιλανθρωπιστών και η κατοχή ενός μεγάλου μέρους του γερμανικού έθνους από τα γαλλικά στρατεύματα του Ναπολέοντα (Gasch, 1920; Καϊμακάμης, 2003).

Ο Jahn ήταν ένθερμος πατριώτης και πίστευε ότι μέσα από τον αθλητισμό (όπου κυρίαρχη θέση κατείχε η ενόργανη γυμναστική) και την κοινωνικοπολιτική διαπαιδαγώγηση των νέων, το γερμανικό έθνος θα αποκτούσε εθνική συνείδηση και στρατιωτική δύναμη, για να μπορέσει έτσι να αποτινάξει τον γαλλικό ζυγό. Οι κύριοι στόχοι του Jahn και των μαθητών του, κυρίως στις διάφορες επιδείξεις, ήταν:

- Να αναδείξουν οι ασκούμενοι σωματική ρώμη και υψηλές αθλητικές επιδεξιότητες.
- Να διαδηλώσουν τη θέληση για τη συνέχιση του απελευθερωτικού αγώνα και της ενοποίησης όλων των γερμανικών κρατιδίων τα οποία αυτή την εποχή εκείνη ανέρχονταν σε 216.
- Να δηλώσουν την αντίθεση, την οργή και την ανυπακοή τους προς τα φεουδαρχικά καθεστώτα, τα οποία ήθελαν να ανατρέψουν (Gasch, 1920; Καϊμακάμης, 2003; Pahncke, 1983).

Το 1816 ο Jahn και ο στενός του συνεργάτης Eiselen εξέδωσαν ένα βιβλίο, που αποτέλεσε κύρια πηγή, μελέτης και πληροφόρησης για τους χιλιάδες φίλους της γυμναστικής ανά τον κόσμο, αφού στη συνέχεια μεταφράστηκε σε πολλές γλώσσες (Jahn & Eiselen, 1816). Να σημειωθεί ότι και το πρώτο ελληνικό αθλητικό βιβλίο που δημοσιεύτηκε το 1837 από το Γεώργιο Παγώντα ήταν μετάφραση από το παραπάνω βιβλίο και από το βιβλίο του GutsMuths, που θα εξεταστεί στη συνέχεια (Κουλούρη, 1997; Παγώντας, 1837).

2.3 Μορφή και δομή της Ενόργανης Γυμναστικής

Η ενόργανη γυμναστική εκείνη την εποχή - και για πολλές δεκαετίες μετά - δεν ήταν ένα ξεχωριστό άθλημα με εξειδικευμένους αθλητές, με συγκεκριμένους και κοινά αποδεκτούς κανονισμούς και προδιαγραφές οργάνων (Καϊμακάμης, 2003). Ήταν κάποια πρωτόγονα ξύλινα γυμναστικά όργανα, που οι ασκούμενοι τα χρησιμοποιούσαν κυρίως ως όργανα πολλαπλών χρήσεων για την καλλιέργεια των φυσικών ικανοτήτων και την απόκτηση διαφόρων δεξιοτήτων. Όλα αυτά τα όργανα ήταν ενταγμένα σε ένα γενικότερο γυμναστικό σύστημα (το γερμανικό), που περιλάμβανε πολύ περισσότερα αθλήματα (Gasch 1920; Καϊμακάμης, 2001). Στο σύστημα αυτό, κυρίαρχη θέση κατείχαν το πρωτόγονο μονόζυγο και το πρωτόγονο δίζυγο (εμβλήματα και κύριοι εκφραστές του γερμανικού γυμναστικού συστήματος), αφού ήταν σχεδόν τα μοναδικά γυμναστικά όργανα που επινοήθηκαν και εξελίχθηκαν από το Jahn (Göhler, 1987; Göhler, 1992; Spiehl, 1989).

Οι Φιλανθρωπιστές (φίλος + άνθρωπος = φίλος του ανθρώπου) οφείλουν το όνομά τους στη φιλανθρωπική σκέψη και συμπεριφορά, που επέδειξαν ως δάσκαλοι και συγγραφείς. Πρόκειται για πνευματικούς παιδαγωγούς, οι οποίοι εμφορούμενοι από το πνεύμα της Αναγέννησης ενέταξαν στα παιδαγωγικά τους συστήματα τη φυσική αγωγή στα πρότυπα περίπου των αρχαίων Ελλήνων. Με άλλα λόγια θέλησαν να δημιουργήσουν μια γυμναστική κίνηση - σε ένα δεδομένο κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο - που να αναδεικνύει παιδαγωγικές αρχές και αξίες όπως τις εμπνεύστηκαν και τις υλοποίησαν οι αρχαίοι Έλληνες (Καϊμακάμης, 2003; Μουρατίδης, 2009; Schröder 1996; Χρυσάφης, 1965). Ο Jahn πήρε τη γυμναστική των

Φιλανθρωπιστών και αφού προσέθεσε αρκετά νέα στοιχεία και την επένδυσε με μια εθνική και κοινωνικοπολιτική ιδεολογία, δημιούργησε μια νέα γυμναστική κίνηση τη λεγόμενη «Turnbewegung» (Gasch, 1920). Μάλιστα ο Bormann (1978), ελέγχει κατά κάποιον τρόπο το Jahn, αφού μεταξύ άλλων γράφει ότι «ο Jahn άρπαξε τις ιδέες και τις σκέψεις που διατύπωσε ο GutsMuths στα γραπτά του...». Επομένως είναι πολύ σημαντικό να αναφερθούν οι σημαντικότεροι Φιλανθρωπιστές και τα στοιχεία (μορφές) ενόργανης γυμναστικής, που «κληροδότησαν» στο Jahn και αυτός με τη σειρά του στο γερμανικό γυμναστικό σύστημα και την ενόργανη γυμναστική.

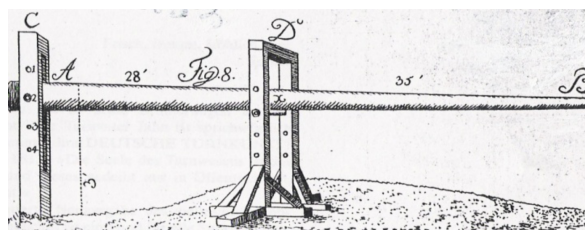
Ο Johannes Bernard Basedow (1723-1790), που δίδασκε στο Φιλανθρώπιο του Ντεσάου (1774), είχε καθιερώσει το πένταθλο, που περιλάμβανε δρόμο, άλμα και ασκήσεις έλξης, αναρρίχησης και ισορροπίας (Bormann, 1978). Όλα τα παραπάνω αγωνίσματα αποτέλεσαν τη βάση (άμεσα ή έμμεσα), πάνω στην οποία στηρίχθηκαν και εξελίχθηκαν πολλά όργανα και ασκήσεις της ενόργανης γυμναστικής. Να σημειωθεί ότι ο Basedow καλλιέργησε τις ασκήσεις ισορροπίας κυρίως στη δοκό ισορροπίας, την οποία αυτός εισήγαγε πρώτος, ενώ στη συνέχεια το όργανο αυτό πήρε ο GutsMuths και απ' αυτόν ο Jahn (Bormann, 1978; GutsMuths, 1793; Jahn & Eiselen, 1816).

Ο Gerard Ulrich Anton Vieht (1763-1836) εκδίδει το 1895 ένα αξιόλογο συγγραφικό έργο με τίτλο «Versuch einer Enzyklopädie der Leibeserziehung» (Εγκυκλοπαίδεια της Φυσικής Αγωγής). Ο Vieht (1895), μεταξύ άλλων, κάνει λεπτομερή αναφορά στη δοκό ισορροπίας και στο γυμναστικό ίππο. Ο Vieht και κυρίως ο GutsMuths ενέταξαν το γυμναστικό ίππο - ως γυμναστικό όργανο - στο παιδαγωγικό και γυμναστικό τους σύστημα στα πλαίσια του σχολικού προγράμματος (Gasch, 1920). Ο ίππος αυτός παρουσιάζει πολλές καινοτομίες αφού είναι σταθεροποιημένος στο έδαφος, δεν έχει κεφάλι, η σέλα αντικαταστάθηκε από χαμηλές λαβές, ενώ ο ασκούμενος φοράει ακόμη καπέλο, όπως παλιά. Να σημειωθεί ότι μέχρι τότε το ομοίωμα του ίππου το χρησιμοποιούσαν οι ιππότες, οι ευγενείς και οι στρατιώτες για εντελώς διαφορετικούς σκοπούς (Gasch, 1920; Spieht, 1989).

Το 1793 ο GutsMuths (1759-1839), που θεωρείται ο σημαντικότερος των Φιλανθρωπιστών και άμεσος προπομπός του Jahn, εκδίδει το καινοτόμο για την εποχή βιβλίο, το οποίο έγινε παγκοσμίως γνωστό, με τίτλο «Gymnastik für die Jugend» (Γυμναστική για τους Νέους).

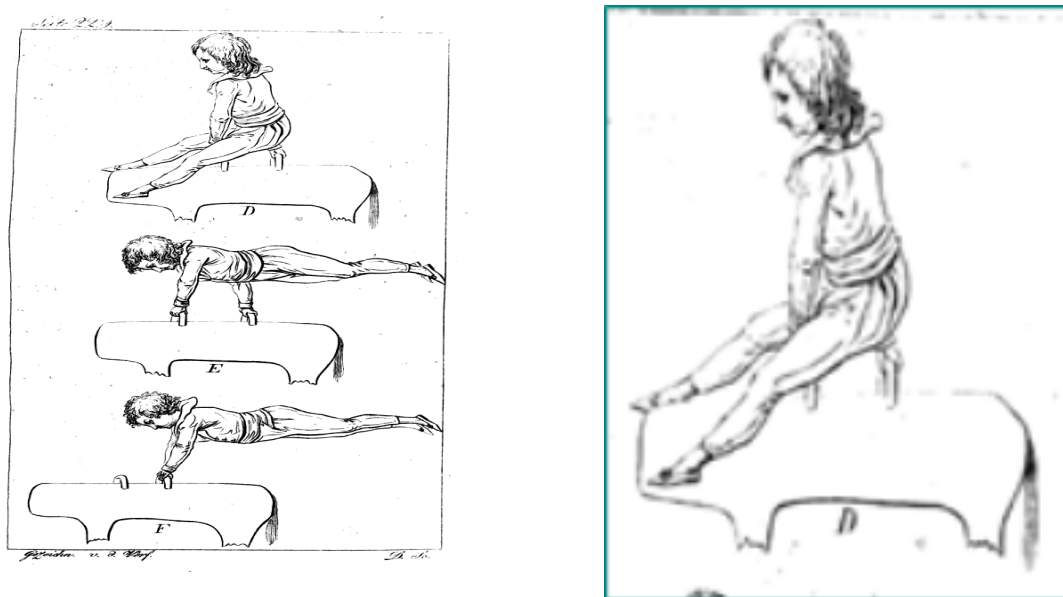
Το 1804 το ίδιο βιβλίο επανεκδίδεται βελτιωμένο και επαυξημένο. Σε αυτή τη νέα προσπάθεια ο συγγραφέας διαθέτει πολλές σελίδες για τα όργανα ενόργανης γυμναστικής, όπως τη δοκό ισορροπίας (εικόνας 3) και το γυμναστικό ίππο (εικόνα 4) (GutsMuths, 1793).

Εικόνα 3. Δοκός ισορροπίας με στηρίγματα, όργανο πολλαπλών χρήσεων του GutsMuths.

Πηγή: GutsMuths (1804, σ. 273 & 446).

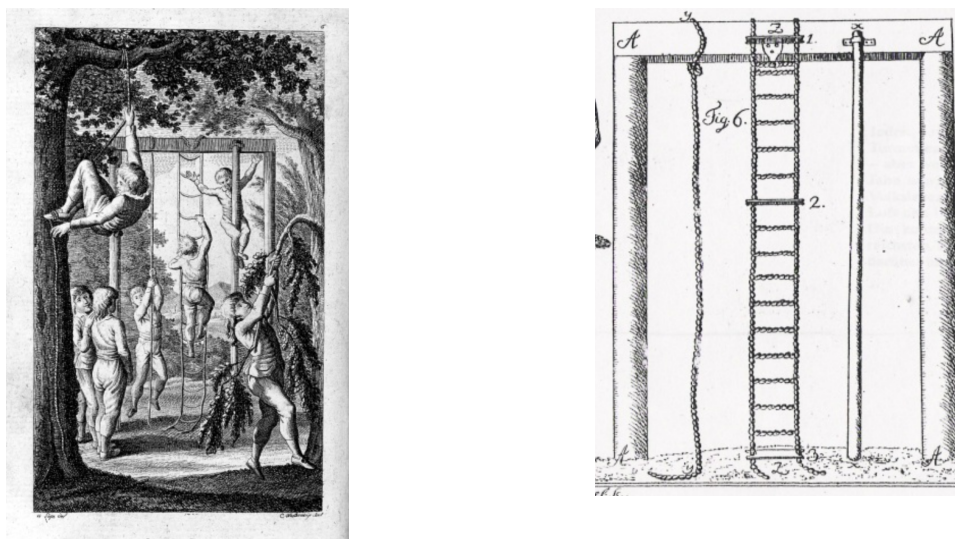
Εικόνα 4. Ο γυμναστικός ίππος και οι ασκήσεις σε αυτόν κατά τον GutsMuths.

Πηγή: Schröder (1996, σ. 61).

Επίσης παραθέτει και περιγράφει αρκετά όργανα αιώρησης και αναρρίχησης, αλλά και τον τρόπο εκτέλεσης ασκήσεων σε αυτά. Ένα ολόκληρο κεφάλαιο των 18 σελίδων (223-241) αφιερώνεται στα όργανα αυτά. Στην εικόνα 5 φαίνονται τα παραπάνω όργανα αιώρησης και αναρρίχησης.

Εικόνα 5. Όργανα αιώρησης, αναρρίχησης, εξάρτησης και στήριξης του GutsMuths.

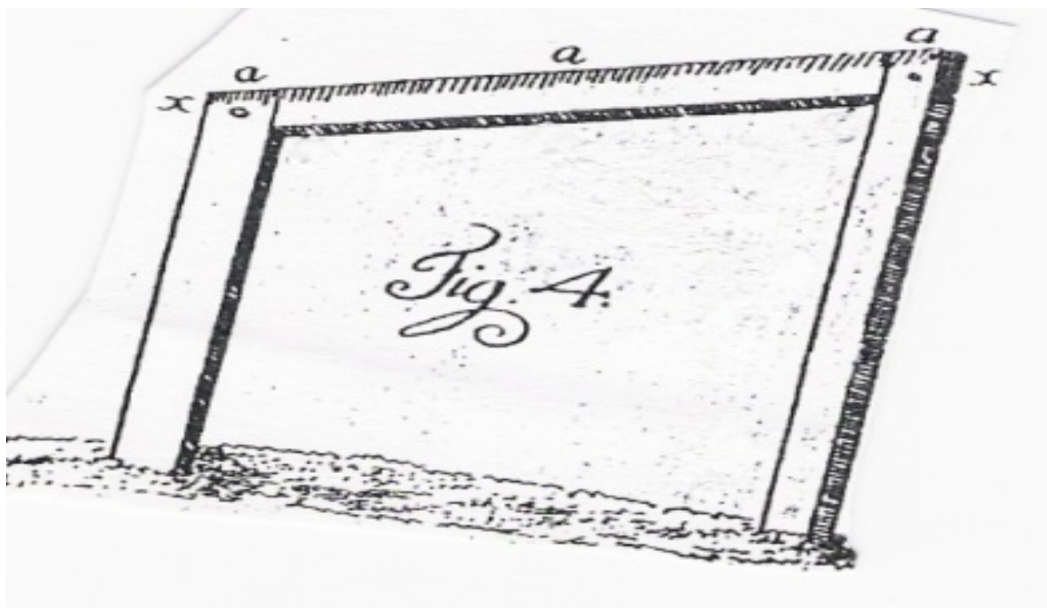

Πηγή: GutsMuths (1804, σ. 276 & 446).

Ένα πολύ σημαντικό στοιχείο που χρήζει ιδιαίτερης αναφοράς είναι το γεγονός ότι ο GutsMuths παρουσιάζει και ένα είδος ξύλινου μονόζυγου, περίπου όπως είναι τα δοκάρια του τέρματος του ποδοσφαίρου, όπως φαίνεται και στην εικόνα 6, στο οποίο προτείνει διάφορες ασκήσεις. Αυτό το γεγονός το αγνοούν αρκετοί συγγραφείς, αφού υποστηρίζουν ότι οι

Φιλανθρωπιστές δεν αναφέρονται πουθενά σε τέτοιο όργανο, με ανάλογες ασκήσεις (Huquenin, 1981). Μάλιστα το πρωτόγονο αυτό μονόζυγο τοποθετείται σε επικλινές έδαφος όπου είναι κάθετα σταθεροποιημένοι δύο ορθοστάτες διαφορετικού ύψους, σε απόσταση ο ένας από τον άλλο 12 έως 15 γιάρδες (περίπου 11 έως 13,5 μ.). Ο χαμηλός ορθοστάτης βρίσκεται στην αρχή της κλίσης και ο ψηλός στο τέλος. Επάνω στους ορθοστάτες αυτούς είναι σταθεροποιημένο ένα δοκάρι φάρδους το λιγότερο 10 Zoll (περίπου 25 εκατ.), το οποίο στο πάνω μέρος είναι λίγο στρογγυλοποιημένο για να μη τραυματίζονται τα χέρια από τις γωνίες (GutsMuths, 1793).

Εικόνα 6. «Ξύλινο μονόζυγο» του GutsMuths.

Πηγή: GutsMuths (1804, σ. 446).

Στη συνέχεια ο συγγραφέας προτείνει για το μονόζυγο του αρκετές ασκήσεις από την εξάρτηση, με διάφορες λαβές, με τα δύο ή το ένα χέρι και μάλιστα με ομαδική εκτέλεση και συναγωνισμό.

Εκτός από το παραπάνω όργανο στο ειδικό κεφάλαιο των εξαρτήσεων και αναρριχήσεων γίνεται λόγος για σχοινί, που είναι δεμένο ανάμεσα σε δύο δένδρα, όπου οι ασκούμενοι εκτελούν ασκήσεις εξάρτησης και αιώρησης όπως στο μονόζυγο (GutsMuths, 1793).

Το δωδέκατο κεφάλαιο (συνολικά 24 σελίδες), ο GutsMuths το αφιερώνει γενικά στις ασκήσεις ισορροπίας. Εκεί, μεταξύ άλλων παρουσιάζει και τη δοκό ισορροπίας, την οποία πήρε, όπως προαναφέρθηκε από τον Basedow, αλλά την τροποποίησε και τη βελτίωσε αρκετά (GutsMuths, 1793). Να σημειωθεί ότι η δοκός αυτή ήταν στηριγμένη σε διάταξη, που είχε δυνατότητα αυξομείωσης του ύψους.

Στην έκδοση του 1804 ο GutsMuths περιγράφει τον ίππο και τις ασκήσεις που προτείνει σ' αυτόν. Πρόκειται για ένα γυμναστικό πλέον όργανο (δύο πόδια, χωρίς κεφάλι, μικρές σιδερένιες λαβές, κοντό λαιμό, μικρή ουρά και χωρίς καπέλο και ενδυμασία ξιφομάχου, όπως συνηθιζόταν παλιότερα), που δεν έχει καμιά σχέση με το ξύλινο ομοίωμα του παρελθόντος, το οποίο χρησιμοποιούταν σε άλλους χώρους και για άλλους σκοπούς (GutsMuths, 1804). Η σπουδαιότητα του παραπάνω βιβλίου αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι μεταφράστηκε σε

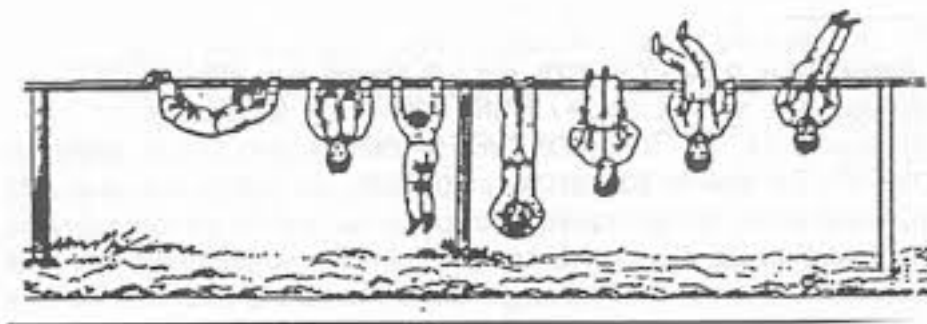
οκτώ διαφορετικές γλώσσες, ενώ ο συγγραφέας ήταν ακόμα εν ζωή (Gassmann & Lämmer, 1998).

Μέσα από τη συνοπτική αναφορά στο διδακτικό και συγγραφικό έργο των Φιλανθρωπιστών, προκύπτει ένα πρώτο συμπέρασμα ότι οι παιδαγωγοί αυτοί συμπεριέλαβαν στο διδακτικό και κυρίως το συγγραφικό τους έργο γυμναστικά όργανα και ασκήσεις, που αποτέλεσαν τα θεμέλια και την απαρχή του αθλήματος της ενόργανης γυμναστικής.

2.4 Τα γραπτά, η διδασκαλία και η γυμναστική του Jahn

Όπως προαναφέρθηκε, το 1816 ο Jahn και ο στενός του συνεργάτης Eiselen εξέδωσαν ένα σημαντικό βιβλίο 350 σελίδων, με τίτλο «Die Deutsche Turnkunst» (Η Γερμανική Καλλιτεχνική Γυμναστική) (Jahn & Eiselen, 1816). Στο βιβλίο αυτό γίνεται περιγραφή πολλών γυμναστικών οργάνων (με αρκετές εικόνες), αναφέρεται ο τρόπος κατασκευής τους και προτείνονται εκατοντάδες ασκήσεις, οι οποίες χωρίζονται για πρώτη φορά σε κατηγορίες με ειδική ορολογία. Είναι γεγονός ότι ο Jahn με το βιβλίο αυτό, αλλά και με το γενικότερο διδακτικό και προπονητικό του έργο κάνει ένα σημαντικό βήμα προς τη συγκροτημένη ενόργανη γυμναστική. Όμως τα εντελώς καινούρια στοιχεία που προσθέτει σε ότι αφορά τα γυμναστικά όργανα, στην πραγματικότητα είναι λίγα. Ουσιαστικά εκτός από το δίζυγο (εικόνα 7), το οποίο εφηύρε πράγματι αυτός, όλα τα άλλα γυμναστικά όργανα, που παρουσιάζονται στο βιβλίο και στο γυμναστήριο προέρχονται από τους Φιλανθρωπιστές (Gajdos, 1993; Göhler, 1987).

Εικόνα 7. Το μονόζυγο του Jahn

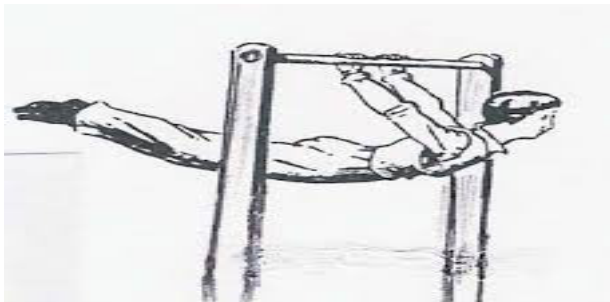
Πηγή: Jahn & Eiselen (1816, σ. 434-435).

Είναι γεγονός, ότι ο Jahn, χρησιμοποίησε αρκετά από τα όργανα των Φιλανθρωπιστών τα βελτίωσε, ή τα τροποποίησε, ενώ κάποια άλλα τα άφησε όπως ήταν. Να σημειωθεί ότι ακόμη και το μονόζυγο του οποίου ο Jahn θεωρείται «πατέρας», προϋπήρξε, αφού όπως προαναφέρθηκε, προτείνεται και περιγράφεται από τον GutsMuths, ως ξύλινη διάταξη περίπου στη μορφή των «γκολ πόστ» του ποδοσφαίρου (GuthsMuths, 1793).

Βέβαια τα μονόζυγα, που παρουσιάζει ο Jahn στο βιβλίο του είναι διαφορετικά, όπως φαίνεται και στην εικόνα 8, απ' αυτό του GutsMuths και πολύ διαφορετικά (πιο βελτιωμένα) απ' αυτά που ο ίδιος παρουσίασε για πρώτη φορά το 1811, στο πρώτο γυμναστήριο. Με την πάροδο του χρόνου τα κατασκεύαζαν ειδικοί τεχνίτες, και εξειδικευμένα εργαστήρια. Οι κατασκευαστές ήταν προσανατολισμένοι στη σταθερότητα και την αντοχή. Δεν πρέπει όμως να υποτιμάται το γεγονός ότι ο Jahn ήταν αυτός που έδωσε το όνομα στο όργανο αυτό (Reck), εισήγαγε την πρώτη ορολογία, χώρισε τις ασκήσεις σε κατηγορίες ανάλογα με την

κινητική τους συγγένεια και το κατέταξε σε κυρίαρχη θέση (ως βασιλιά των οργάνων) στην ενόργανη γυμναστική και γενικότερα στο γερμανικό γυμναστικό σύστημα (Jahn & Eiselen, 1816). Γι' αυτό άλλωστε και διαθέτει για το μονόζυγο ένα ολόκληρο κεφάλαιο (VI), με συνολικά 20 σελίδες (147-167) (Καϊμακάμης, Καϊμακάμης & Κυριαλάνης, 2011).

Εικόνα 8. Το μονόζυγο του Jahn

Πηγή: Jahn & Eiselen (1816, σ. 434-435).

Μέσα από τους χιλιάδες γυμναστικούς συλλόγους, που ιδρύθηκαν στα γερμανικά κρατίδια εκείνης της εποχής, αλλά και σε όλο τον κόσμο, διαδόθηκε η γυμναστική κίνηση του Jahn και μαζί με αυτή το γερμανικό γυμναστικό σύστημα και η ενόργανη γυμναστική, που αποτέλεσε το κύριο συστατικό του συστήματος αυτού (Prestidge, 1988; Binz, 1985; Blecking, 1987). Στη διάδοση αυτή συνέβαλε και το βιβλίο του Jahn το οποίο μεταφράστηκε, όπως προαναφέρθηκε σε πολλές γλώσσες και μελετήθηκε από χιλιάδες φίλους της γυμναστικής.

Παρ' όλα αυτά, ακόμη και οι πιο φανατικοί υποστηρικτές του Jahn, που τον θέλουν ως αποκλειστικό και μόνο «πατέρα» της ενόργανης γυμναστικής, θα έδιναν με χαρά στον GutsMuths τον τίτλο του «παππού» του αθλήματος αυτού (Schröder, 1996). Άλλωστε ο ίδιος ο Jahn στο βιβλίο του με τίτλο «Deutsches Volkstum» (Γερμανικό Έθνος- Γένος) του 1810, εκθειάζει τον GutsMuths ως αγνό φίλο της πατρίδας, ο οποίος κατέθεσε ένα σημαντικό βιβλίο για τη γυμναστική (Schröder, 1996).

3. Μεθοδολογία

Η παρούσα εργασία είναι μια βιβλιογραφική μελέτη ανασκόπησης. Αρχικά έγινε η συλλογή των δεδομένων τα οποία ταξινομήθηκαν με βάση τη χρονολογική και την ιστορική τους αξία. Το υλικό το οποίο συλλέχθηκε βασίστηκε σε γραπτές πρωτογενείς πηγές, όπως τα συγγράμματα του GutsMuths, του Vieht και του Jahn, αλλά και σε δευτερογενείς πηγές έγκριτων ερευνητών του 19ου και 20ου αιώνα, δηλαδή σε βιβλία και άρθρα, τόσο του ελληνικού, όσο και του διεθνούς χώρου, όπως των Παγώντα, Gasch, Göhler, Pahncke, Καϊμακάμη και Μουρατίδη.

4. Αποτελέσματα

Ο Jahn χρησιμοποίησε στη γυμναστική του κίνηση πολλά γυμναστικά όργανα, όπως όργανα αιώρησης, αναρρίχησης, ισορροπίας και γυμναστικούς ίππους τα οποία ήταν οι πρόγονοι των σημερινών οργάνων της σύγχρονης ενόργανης γυμναστικής. Παράλληλα εισήγαγε και πολλές καινούριες ασκήσεις στα όργανα αυτά και γι' αυτό θεωρείται ότι είναι ο πατέρας της ενόργανης γυμναστικής. Τα αποτελέσματα της βιβλιογραφικής ανασκόπησης όμως ανέδειξαν το σημαντικό ρόλο των Φιλανθρωπιστών που ήταν προγενέστεροι του Jahn και την επίδρασή τους στο κίνημα της γυμναστικής γενικότερα και επομένως στη διαμόρφωση του αθλήματος

της ενόργανης γυμναστικής. Τα ευρήματα αυτά δίνουν μια νέα διάσταση καθώς χωρίς να παραγνωρίζεται ο ρόλος του Jahn, αναδεικνύεται μια νέα διάσταση αυτής της προσφοράς των Φιλανθρωπιστών. Πραγματικά, όπως φάνηκε και από τα ευρήματα της παρούσας μελέτης οι Φιλανθρωπιστές ήταν αυτοί οι οποίοι θέλοντας να αναπτύξουν ένα νέο φιλοσοφικό και παιδαγωγικό κίνημα έθεσαν τη γυμναστική ως βασικό μέσο. Για την επίτευξη του σκοπού αυτού, εισήγαγαν νέα όργανα γυμναστικής τα οποία ουσιαστικά αποτέλεσαν τους πρώτους “προγόνους” των μετέπειτα οργάνων του Jahn. Από αυτή την άποψη και λαμβάνοντας υπόψη ότι εκείνη την εποχή δεν υπήρχε κάτι ανάλογο και οργανωμένο στο χώρο της γυμναστικής, οι Φιλανθρωπιστές θεωρούνται πρωτοπόροι και η συμβολή τους στη γέννηση του αθλήματος της ενόργανης γυμναστικής είναι πολύ σημαντική.

5. Συμπεράσματα προτάσεις

Οι Φιλανθρωπιστές ήταν αυτοί που θεμελίωσαν τις πρώτες μορφές ενόργανης γυμναστικής και όχι ο Jahn ο αποκαλούμενος στη βιβλιογραφία «θεμελιωτής» του αθλήματος αυτού (Γιάτσης, 1998; Gasch,1920; Krüger,1993; Μουρατίδης, 2009; Pahncke, 1983; Φωκιανός,1883). Αυτοί εισήγαγαν πρώτοι τα περισσότερα σταθερά γυμναστικά όργανα και τις ασκήσεις που εκτελούνται σ' αυτά (δοκοί ισοροπίας, μονόζυγα, γυμναστικοί ίπποι, όργανα αιώρησης, εξάρτησης αναρρίχησης κτλ.).

Ο Jahn πήρε τη στοιχειώδη ενόργανη γυμναστική των Φιλανθρωπιστών τη βελτίωσε, την εξειδίκευσε, τη συγκρότησε, την ταξινομήσε και της έδωσε ειδική ορολογία και έτσι δεν παύει να είναι αυτός που ουσιαστικά διαμόρφωσε το σύγχρονο άθλημα της ενόργανης γυμναστικής. Πάνω σε αυτά τα όργανα και σε αυτές τις ασκήσεις του Jahn βασίζεται η σύγχρονη ενόργανη γυμναστική και σίγουρα η γνώση και η κατανόηση αυτών βοηθάει στην περαιτέρω εξέλιξη του αθλήματος σήμερα και στο μέλλον. Παράλληλα προσέθεσε σ' αυτή τη γυμναστική κίνηση μια εθνική κοινωνικοπολιτική ιδεολογία και την διέδωσε με διάφορους τρόπους (βιβλία, συλλόγους, ένθερμους μαθητές κτλ.) στον κόσμο, ως γυμναστική-πατριωτική κίνηση, ενώ αργότερα η παραπάνω κίνηση εξελίχθηκε ως γερμανικό γυμναστικό σύστημα. Συμπερασματικά και μετά τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης, προτείνεται να αναγνωριστεί ο ρόλος των Φιλανθρωπιστών και η συμβολή τους στη γέννηση της ενόργανης γυμναστικής, ώστε να καταλάβουν στην ιστορία τη θέση που τους αξίζει.

5.1 Σημασία για τη Φυσική Αγωγή

Η γυμναστική κίνηση τόσο των Φιλανθρωπιστών, όσο και του Jahn έχει ιστορική αλλά και θεωρητική αξία για την γνωριμία και την κατανόηση της γέννησης και της εξέλιξης των οργάνων και των ασκήσεων αλλά και ολόκληρης της ενόργανης γυμναστικής. Ιδιαίτερη σημασία έχει το έργο των Φιλανθρωπιστών, οι οποίοι θέλησαν να δημιουργήσουν μια γυμναστική κίνηση, σε ένα δεδομένο κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο, που να αναδεικνύει παιδαγωγικές αρχές και αξίες όπως τις εμπνεύστηκαν και τις υλοποίησαν οι αρχαίοι Έλληνες. Πιθανότατα βέβαια και στις ασκήσεις που χρησιμοποίησαν να επηρεάστηκαν από την αρχαιότητα βασιζόμενοι σε ανάλογες παραστάσεις και κείμενα. Η παιδαγωγική κατεύθυνση όμως που θέλησαν να δώσουν, δείχνει ότι εκείνες οι αρχές και οι αξίες που πρωτοπαρουσιάστηκαν από τους αρχαίους Έλληνες είναι διαχρονικές και μπορούν να βρουν εφαρμογή σε όλες τις εποχές και όλες τις κοινωνίες.

6. Βιβλιογραφικές αναφορές

Binz, R. (1985). Deutsche Turner in Amerika. *Turnen & Sport*, 2, 6-8.

- Blecking, D. (1987). *Die Geschichte der National polnische Turnorganisation «Sokol» im Deutschen Reich 1884-1930*. Dortmund: n/a.
- Borrmann, G. (1978). *Gerätturnen (3th ed.)*, Berlin: Sportverlag
- Γιάτσης, Σ. (1998). *Ιστορία της άθλησης και των αγώνων στον ελληνικό κόσμο κατά τους ελληνορωμαϊκούς, τους βυζαντινούς και τους νεότερους χρόνους*, Θεσσαλονίκη: Elimia Graphic Arts.
- Gajdos, A. (1993). Entwicklung und Prognose der Turnübungen am Reck. *OTA*, 2(6), 35-57.
- Gasch, R. (1920). *Handbuch des gesamten Turnwesens und der Verwandten Leibesübungen*, Wien & Leipzig: U. Pichler.
- Gassmann, R., & Lämmer M. (1998). *Bairträge und Bibliografie zur GutsMuts Forschung*. Sankt Augustin: Akademia.
- Göhler, J. (1992). Die Geburtsstunde des Reck vor 177 Jahren. *Turnen und Sport*, 4, 49-64.
- Göhler, J. (1987). Der Barren feiert Geburtstag. *Turnen und Sport*, 6, 121-136.
- Götze, A., & Zeume, J. (1989). *Flick Flack*. Berlin: Sportverlag.
- GutsMuths, J. C. F. (1804). *Gymnastik für die Jugend*. Schnepfenthal: Sportverlag.
- GutsMuths, J. C. F. (1793). *Gymnastik für die Jugend*, (Bearbeitet Von W.Beier, eingeleitet Von P. Marschner). Berlin: Sportverlag.
- Huguenin, A. (1981). *100e FIG*. Aniversaire: Moutier.
- Jahn, L., & Eiselen E. (1816). *Die Deutsche Turnkunst. Zur Einrichtung der Turnplätze dargestellt*. Berlin: S.V.
- Καϊμακάμης, Β. (2003). *Ενόργανη Γυμναστική Η΄*. Θεσσαλονίκη: Μαϊάνδρος.
- Καϊμακάμης, Β. (2001). *Κύρια χαρακτηριστικά της εξέλιξης της Ενόργανης Γυμναστικής στο πρώτο μισό του 20ου αιώνα*. Διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη: ΤΕΦΑΑ- ΑΠΘ.
- Καϊμακάμης, Β., Κυριαλάνης, Π., & Καϊμακάμης, Δ. (2011). Το μονόζυγο του Jahn και οι προπομποί του. *Άθληση & Κοινωνία*, 52, 15-22.
- Κουλούρη, Χ. (1997). *Άθλητισμός και όψεις της αστικής κοινωνικότητας, Γυμναστικά και αθλητικά σωματεία 1870-1922*. Αθήνα: Ιστορικό αρχείο ελληνικής νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Ε.Ε.Ε.
- Krüger, M. (1993). *Einführung in die Geschichte des Leibeserziehung und des Sports*. Teil 2. Schorndorf: Hofmann.
- Μουρατίδης, Ι. (2009). *Ιστορία φυσικής αγωγής και αθλητισμού*, Θεσσαλονίκη: Copy City.
- Μουρατίδης, Ι. (1992). *Ιστορία φυσικής αγωγής με στοιχεία φιλοσοφίας*, Θεσσαλονίκη: Χριστοδουλίδης.
- Παγώντας, Γ. (1837). *Περίληψη γυμναστικής*. Αθήνα: Βασιλική Τυπογραφία.
- Pahncke, W. (1983). *Gerätturnen Einst und Jetzt*. Berlin: Sportverlag
- Prestidge, J. (1998). *The History of British Gymnastics*. Buckingham: British Amateur Gymnastics Association.
- Schröder, W. (1996). *J.C. Friedrich GutsMuts*. Leben und wirken des Schnepfenthaler Pädagogen. Sankt Augustin: Akademia.

Spieht, R. (1989). *Geschichte der Turngeräte*. West Germany: Eicklingen.

Temme, M. (2000). *Die deutsche Turnbewegung in Chile 1852-1945*. Würzburg: Ergon.

Vieht, G. U. A. (1794). *Versuch einer Enzyklopädie der Leibeserziehung*. Berlin: Sportverlag.

Φωκιανός, Ι. (1883). Εγχειρίδιο γυμναστικής. Αθήνα: Ανδρέου Κορομηλά.

Χρυσάφης, Ι. (1965). *Η Γυμναστική των Αρχαίων*. Αθήνα: Ε.Α.Σ.Α.

Χρυσάφης, Ι. (1908). Β', *Η Γυμναστική κατά το Σουηδικό σύστημα*. Αθήνα: Εστία, Κ Μάισνερ-Ν. Καργαδούρη.